

De Heerlijkheid

Periodiek van Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout

In dit nummer

De Schelleboom

te gast bij Leonie en Nellie Heemskerk

Op de koffie bij...

duizendpoot Wim Vermeeren

Trefpunt moet deuren sluiten

op zoek naar een nieuwe stek

De Schelleboom wellicht iets té gezellig?

ZO RUSTIG als het in de eerste helft van dit jaar was, zo druk is het nu voor Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout. We zijn weer met onze lezingen begonnen, nu in vestzaktheater De Schelleboom. De eerste, over genealogie door Simon Burggraaf, is inmiddels achter de rug en we zijn blij met het resultaat. Een volle zaal, ook al is de bezetting in deze corona-tijd nog steeds beperkt, een gezellige en intieme omgeving en een buitengewoon vriendelijke gastheer en gastvrouw. Achteraf was het eigenlijk iets té gezellig; bezoekers bleven langer hangen dan aanvankelijk de bedoeling was.

De volgende lezing, over smokkelen in Brabant, door oud-journalist en publicist Paul Spapens, belooft een spannende avond te worden. U bent daarover, als het goed is, al via een nieuwsbrief geïnformeerd. Komt allen, blijf achteraf gezellig een borrel drinken, maar maak er geen nachtwerk van. De mensen van De Schelleboom moeten vanwege het coronavirus de tent om 22.00 uur sluiten. In dit nummer vindt u een uitgebreid interview met Nellie en Leonie Heemskerk, die vertellen over De Schelleboom en over de geschiedenis van wat de enige nog bestaande pottenbakkerij in Oosterhout is. Na het lezen van dit verhaal garandeer ik u dat u

De Schelleboom met andere ogen gaat bekijken. Verder geven we u een inkijkje in de huisvestingsperikelen van de heemkundekring, want onze laatste dagen in het oude en vertrouwde Trefpunt aan de Vincentiusstraat zijn geteld. Waar we naartoe gaan, is nog niet duidelijk, maar het bestuur is volop in onderhandeling met de gemeente over een geschikte nieuwe plek voor ons. Verder een nieuwe serie van de hand van Christ Buiks. De serie Oosterhoutse straatnamen is afgelopen. Christ neemt ons nu mee naar de boerderij. Hoe zat zo'n boerenbedrijf in elkaar? Wat is nou eigenlijk een deel en waar dient die voor? Allemaal vragen die in de serie aan bod komen. Op gevaar af dat ik in herhaling val toch nog eventjes een opmerking over de nieuwe vormgeving van De Heerlijkheid. Gelukkig krijgen we veel positieve opmerkingen, maar veel lezers vinden het corps nog steeds te groot. We zijn deze uitgave dus weer een puntje kleiner gegaan, of liever gezegd een half puntje. De redactie heeft in haar laatste vergadering ook afgesproken dat we voortaan in ieder nummer een interview én een onderzoeksverhaal gaan publiceren. Ambitieuw wellicht, maar wij denken dat het blad er nóg beter en interessanter van wordt.

Namens de redactie,
Paula Pols

Foto voorpagina

De Grote Braak, gezien vanaf de Kleine Braak richting de Heuvel. In de Kleine Braak was snoepfabriek Smits-van Gils gevestigd. Omdat er in Oosterhout al meer bedrijven met de naam Smits waren, koos de eigenaar voor de toevoeging van de achternaam van zijn echtgenote. Vooraan links is nog een deel zichtbaar van café De Stiffel. Hierover verder in dit blad meer. Links aan het einde van de straat ligt het pand waar vroeger café Flora in was gevestigd. Nu zit er het Indonesische restaurant Pondok Makan Yati.

FOTO COLLECTIE HKO

(ADVERTENTIE)

Gezondheidswinkel
broeders

- Natuurvoeding inclusief biologisch verswaren
- Dieetvoeding voor o.a. gluten-, suiker- en/of melkvrij dieet
- Natuurlijke lichaamsverzorging en cosmetica
- Homeopathie, vitamines en voedingssupplementen

Fysieke en online winkel!

Keiweg 7 Oosterhout • t: 0162-453223 • w: broedersgezondheidswinkel.nl

Heemkundekring blij
verrast met twee
schilderijen van
Jac Brouwers **10**

NIEUW !

Om en
nabij de
boerderij **20**

Een wandeling door de Oosterhoutse
binnenstad met stadsgids Jacob Jonker

26

En verder:

De Schelleboom.....	4	Het Trefpunt.....	29
Huwelijksformaliteiten.....	12	Schimplnamen van provincie	
Op de Koffie bij...		Noord-Brabant.....	30
Wim Vermeeren.....	16	Oosterhoutse cafés.....	31
Wie Wat Waar?!.....	19	Wijsneus.....	32
Zuidzijde van Oosterhout.....	23	Uit de Oude Doos.....	33
Op kostschool bij de paters.....	24	Colofon en informatie.....	34

Heemkundekring van harte welkom in vestzaktheater De Schelleboom

Jarenlang heeft Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout zijn lezingen in het café van het speelgoedmuseum gehouden. Maar het museum gaat uitbreiden en heeft de ruimte zelf nodig. Het zat er allemaal al aan te komen, toen het coronavirus de kop opstak en de lezingen helemáál niet meer door konden gaan. Nu zijn de corona-maatregelen enigszins versoepeld en kunnen we weer lezingen houden. Niet meer in het speelgoedmuseum - dat is voorgoed verleden tijd - maar in een andere, wellicht nog veel mooiere ruimte: theater De Schelleboom, waar we te gast zijn bij Nellie Heemskerk, Leonie Heemskerk en Joost de Jongh.

Door Paula Pols

DE SCHELLEBOOM. Veel Oosterhouters kennen het vestzaktheater aan de Mathildastraat. Als je binnenkomt, valt op dat het theater misschien niet groot is, maar wel heel intiem en sfeervol. Je voelt je er onmiddellijk thuis. En als je er met oprichtster Nellie Heemskerk doorheen loopt en luistert naar wat zij allemaal te vertellen heeft, val je van de ene verbazing in de andere.

Ik praat met Nellie en haar dochter Leonie Heemskerk en schoonzoon Joost de Jongh, die met z'n drieën de bezielende leiding vormen van het

theater. We nemen plaats in een van de zitjes in de tuin, die gelukkig voldoende schaduwplekjes heeft, want de zon schijnt onbarmhartig vandaag. Joost wordt nog even in beslag genomen door zakelijke besognes en zal zich later bij ons voegen.

Nellie legt uit hoe het gebouw, een voormalige pottenbakkerij, precies in elkaar zit.

“Het is in Oosterhout de enige pottenbakkerij die nog bestaat. Het hoofdgebouw, met daarin de theaterzaal, stamt uit de 16e eeuw en is in de loop der tijd steeds verder uitgebreid. Daarachter is nu ons woonhuis; de huidige keuken van het huis was vroeger het kantoor. Schuin tegenover het

Leonie en Nellie Heemskerk in een van de gezellige zitjes in de tuin van theater De Schelleboom.

Foto's PAULA POLS

hoofdgebouw liggen de koffiekamers, waar ooit de droogschuur van de pottenbakkerij was.”

Ze wijst naar de muur naast de koffiekamers, aan de noordkant van de tuin. Een eeuwenoude muur lijkt het. “Maar dat is niet zo”, lacht Nellie. “Het is een nieuwe muur, maar wel van oude steentjes, die hier uit de grond kwamen. Elk steentje is anders, maar het geheel is prachtig geworden.”

Jaren is zij ermee bezig geweest. Met het vinden van oude materialen om de voormalige pottenbakkerij zo authentiek mogelijk te restaureren. “De plavuizen in de koffiekamers en het theater heb ik beetje bij beetje bij elkaar

gesprokkeld, een metertje hier, een metertje daar, ik ging overal naartoe, ook naar België. Als je goed kijkt, zie je ook dat de maatvoering overal anders is en dat er verschillen zijn in kleur, van roodbruin tot blauwgrijs. Maar de vloer oogt als één geheel.”

Plattebuiskachel

Trots is ze op de enorme plattebuiskachel in de voorste koffiekamer; een enorm gevaarte van giet- en plaatijzer, waar ongetwijfeld een aantal mannetjesputters aan te pas moet komen om die te kunnen verplaatsen.

THEATER DE SCHELLEBOOM

Het centimeters dikke glazen podium in de theaterzaal ligt in een roestvrijstalen frame. Eronder is nog de oude ovenvloer te zien, zoals die jaren bedolven was onder een dikke laag zand. Vóór het podium ligt, net als in beide koffiekamers, een vloer van oude plavuizen, die door Nellie Heemskerk in de loop van de jaren verzameld zijn.

Een ander opvallend stuk in de koffiekamer: een échte schellenboom, een muziekinstrument met bellen en schellen, dat door fanfares werd gebruikt bij optochten. De oorsprong van het instrument ligt in Turkije; de schellenboom wordt daarom ook wel een Turkse beiaard genoemd.

Tóch ligt daar niet de oorsprong van de naam van het theater. “De Schelleboom was de naam van een poppentheater in Oisterwijk. Dat was van een vriendin van mij. Het poppentheater was ter ziele en ik wilde de naam kopen en de inboedel overnemen, met de intentie om er hier een theater van te maken”, vertelt Nellie. En zo geschiedde... maar niet zonder slag of stoot!

Nellie: “De vloer van het hoofdgebouw bestond gewoon uit zand. Dat moesten we afgraven, want anders zou de vloer te hoog zijn voor de vloerverwarming die we wilden aanleggen. Toen kwam de oude stenen ovenvloer tevoorschijn. Nico

van Dijk, die in die tijd stadsarcheoloog was, wilde daar verder graven. Oké, maar niet langer dan veertien dagen, spraken we met hem af. Die twee weken werden uiteindelijk twee jaar!”

“We beseften wel steeds meer dat we hier iets bijzonders in handen hadden”, vult Leonie haar moeder aan, “er kwamen steeds meer interessante zaken boven water. En zo waren we ineens twee jaar verder. Toen was het klaar, zand erover.”

Vuurgang

In totaal werden er drie draaiputten aangetroffen in de pottenbakkerij en een stuk ‘vuurgang’.

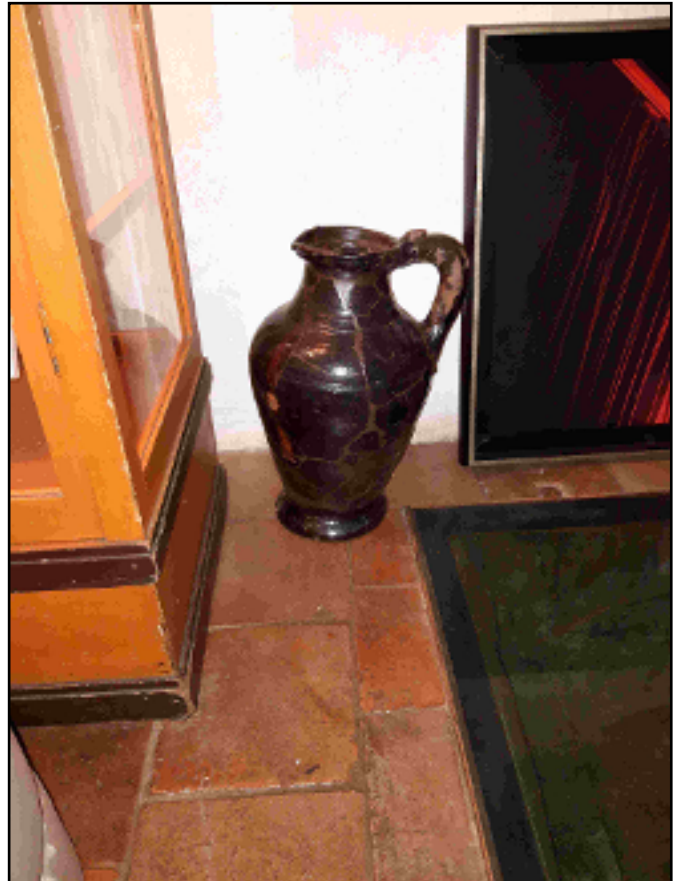
“Pottenbakkerijen moesten al voor 1900 een vuurgang hebben, waarbij buiten gestookt werd en het vuur via de vuurgang naar de oven werd geleid. Vóór die tijd brandden pottenbakkerijen nogal eens af”, legt Nellie uit.

In een van de hoeken van het theater is nog een oude draaiput te zien. In totaal werden er drie van deze draaiputten gevonden. De andere twee moesten plaatsmaken voor het theater.

Oosterhout was ooit een écht pottenbakkers-centrum. “Er waren zo’n 15 grote pottenbakkerijen en zo’n 20 à 25 kleinere bedrijfjes. Die waren voornamelijk hier geconcentreerd en in de Pottebakkerstraat”, vertelt Leonie, “maar ze lagen ook van hier tot aan de haven, waar de potten verscheept werden, onder meer naar Rotterdam. Overall in Oosterhout lag leem, er was zand, klei en water uit de rulletjes die hier liepen. Dat waren de voornaamste ingrediënten voor de pottenbakkerij. Bovendien lagen de lonen in het zuiden lager dan boven de rivieren; de kopers kregen hier een goede kwaliteit voor een lage prijs.”

“Na de industriële revolutie kwam er een eind aan de pottenbakkerij in Oosterhout. De laatste pottenbakker stopte in 1936. Toen kwamen de buizen- en steenfabrieken”, vervolgt Leonie. “Vandaar dat Oosterhout bedrijven als Martens, Caron, Struijk en Lodewikus binnen zijn grenzen

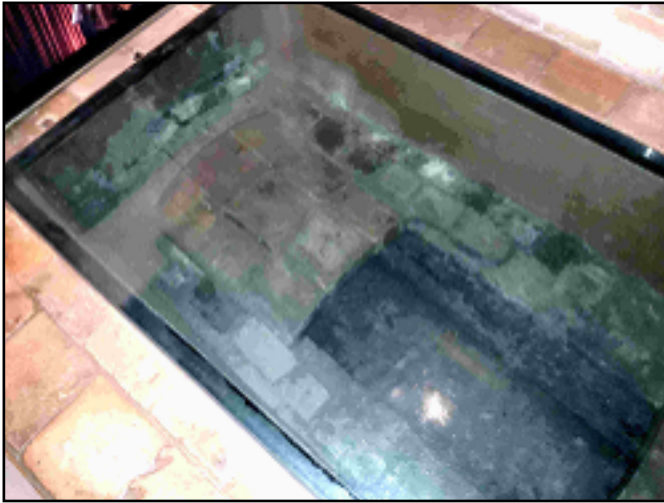
Ook pottenbakkers hadden weleens een wat minder goede dag. De ‘misbaksels’ die geproduceerd werden, verdwenen in de grond om bijvoorbeeld een leemafgraving weer op te vullen.

heeft. Maar de pottenbakkerij was natuurlijk een écht ambacht. Oosterhout had ook een pottenbakkersgilde.”

Misbaksels

In Oosterhout wordt nogal eens oud aardewerk opgegraven, en oude potten. Daar weet Leonie nog wat aardigs over te vertellen. “Bij wat nu het Bouwlingplein heet, werd ook leem afgegraven. Die afgraving werd vervolgens opgevuld met ‘misbaksels’, ofwel aardewerk dat niet helemaal goed was gebakken of gegoten. Dat werd dan later weer opgegraven als iets bijzonders. Maar álles wat in de grond zit, is eigenlijk gewoon een misbaksel.” De restauratie had nogal wat voeten in de aarde, vooral omdat Nellie en haar man Wim, die toen nog leefde, het gebouw met respect voor het verleden wilden herstellen. “Het moest zo authentiek

THEATER DE SCHELLEBOOM

Een deel van de vuurgang is bewaard gebleven en bevindt zich, net als de ovenvloer, onder een dikke glasplaat.

mogelijk blijven”, legt Nellie uit. Maar toen werd Wim ziek. In 2012 overleed hij. Leonie en Joost waren toen al betrokken bij het wel en wee van het steeds drukker wordende theater. “Mijn vader kon steeds minder en uiteindelijk is Joost van een fulltimebaan naar een baan van drie dagen gegaan; de andere twee dagen werkte hij in De Schelleboom. Een paar jaar later maakte hij de definitieve overstap. Ikzelf ben pas twee jaar geleden helemaal overgestapt”, vertelt Leonie, die tot die tijd als marketing- en communicatieadviseur werkte voor diverse bedrijven. “Ik pas mijn kennis en vaardigheden nu toe om De Schelleboom nóg meer op de kaart te zetten.”

Glazen plaat

Tijd om eens een kijkje te nemen in het theater zelf. Nellie wijst op het podium. Daaronder ligt de oude ovenvloer, onder een glazen plaat met glazen opstaande randen. “De restauratie had heel wat gekost. Ons geld was op en die glazen vloer kostte 5.600 gulden. Er kwam geld van de gemeente, van de provincie en uit diverse fondsen. Wij dachten: als elke inwoner 1 gulden betaalt, dan zijn we er. Uiteindelijk bracht de bevolking van Oosterhout nog eens 9.000 gulden op”, vertelt Nellie. “De glazen plaat moet een heel gezelschap kunnen dragen; een koor moet er kunnen optreden. Het podium is 10 à

Een tekst op de achtermuur van de theaterzaal herinnert nog aan het pottenbakkersverleden van De Schelleboom.

15 cm dik en gemaakt van gelaagd glas, dat gedragen wordt door een raamwerk van roestvrij staal.” Ook onder glas liggen de vuurgang en de draaiput, die zich eveneens in de theaterzaal bevinden. Langs de kant staan kasten met ‘misbaksels’. Pas als je weet dat het om zo’n misbaksel gaat, zie je wat er mis mee is. De ene pot staat scheef op zijn voet, de andere pot heeft een verzakt oor. Afgekeurd, maar tóch ‘theaterwaardig’.

Akoestiek

Aan de muur hangen foto’s van De Schelleboom in wording en van artiesten die er hebben opgetreden. Nellie wijst op details en legt uit. Hoe de spiltrap is ontstaan, waar dat ene deurtje voor dient en waarom de akoestiek zo bijzonder is. Ik luister geboeid toe, verbaasd over zo veel kennis. Uiteindelijk nam de restauratie van De Schelleboom zes jaar in beslag, van 1993 tot 1999. In die tijd werd de bouwval waartoe de pottenbakkerij was verworpen, langzaamaan een prachtig theater, waar de tijd stil lijkt te hebben gestaan. En waar HKO nu zijn lezingen gaat verzorgen. De eerste is bij het ter perse gaan van dit nummer van De Heerlijkheid al achter de rug. Ik twijfel er niet aan of u heeft van de lezing genoten: én van de bijzondere omgeving die De Schelleboom biedt en waarover u nu hopelijk weer wat meer te weten bent gekomen.

De Schelleboom presenteert...

Hieronder volgt een overzicht van de tot nu toe geprogrammeerde voorstellingen van theater De Schelleboom van oktober tot en met december 2020. In verband met de corona-maatregelen telt het theater nu 38 zitplaatsen in plaats van de gebruikelijke 80. Na de voorstelling is er in de koffiekamers gelegenheid voor een drankje (dat bij vrijwel alle kaartjes is inbegrepen).

Zondag 11 oktober, 13.30 uur

Rie-Jetske Komen:

Vrouwen in broeken, mannen in rok

Muziektheater, kleinkunst, entreeprijs € 17,50

Zondag 18 oktober, 13.30 en 15.30 uur

Standup-comedymiddag met Westsaïd & Others:

Oosterhout lacht oktober 2020

Stand-Up Comedy, entreeprijs € 10,00

Maandag 19 oktober, 19.30-21.30 uur

Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout

Lezing: Smokkelen in Brabant, een spannend avontuur, door Paul Spapens

Entree € 2,50 voor leden, € 5 voor niet-leden

Zaterdag 24 oktober, 19.30 uur

Cultuurnacht Oosterhout: Anoniem

Culturele samenwerking

Zaterdag 14 november, 19.15 en 21.15 uur

Wouter Monden: Geen Punt

Cabaret, entreeprijs € 17,50

Dinsdag 17 november, 19.30-21.30 uur

Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout

Lezing: Beschuit met muisjes en andere geboortegebruiken, door Ineke Stroucke

Entree € 2,50 voor leden, € 5 voor niet-leden

Zaterdag 21 november, 19.15 en 21.15 uur

Lonneke Dort: Allemaal of niemand (try-out)

Cabaret, entreeprijs € 17,50

Zaterdag 28 november, 20.15 uur

Stephan Graf von Bothmer:

The silent movie project: Laurel & Hardy

Muziektheater, pianoconcert, film

Zondag 29 november, 11.00 uur

Stan & Oillie

Filmvertoning

Zondag 6 december, 13.30 en 15.30 uur

Standup-comedymiddag met Westsaïd & Others:

Oosterhout lacht oktober 2020

Stand-Up Comedy, entreeprijs € 10,00

Dinsdag 8 december, 19.30-21.30 uur

Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout

Lezing: Bels Lijntje, van spoorweg tot fietspad

Entree € 2,50 voor leden, € 5 voor niet-leden

Zaterdag 12 december, 19.15 en 21.15 uur

Klaas Prins: Maar nog niet helemaal

Cabaret, entreeprijs € 15,00

Zondag 20 december, 14.00 uur

Eastwood Christmas Collectie:

The forgotten love - Kerst in De Schelleboom

Muziek, kerst, entreeprijs € 10,00

Donderdag 24 december, 20.15 uur

Eastwood Christmas Collectie:

The forgotten love - Kerst in De Schelleboom

Muziek, kerst, entreeprijs € 10,00

Reserveren voor de lezingen van Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout kan via een e-mail naar hkoosterhout.pm@gmail.com of via telefoon 06 - 40 76 58 28. Het verschuldigde entreegeld kan worden overgemaakt op bankrekening NL71 RABO 0126 3462 24. Pas als het entreebedrag betaald is, is de reservering een feit.

Reserveren voor de overige voorstellingen kan via www.deschelleboom.nl. Voorstelling uitverkocht? Meld je dan via de website aan voor de reservelijst. De Schelleboom, Mathildastraat 37a, 4901 HC Oosterhout, 0162-437165.

De Heerlijkheid Oosterhout blij

Leraar Jac Brouwers legt de laatste hand aan een pleisterornament (1941).

FOTO COLLECTIE HKO

Door Paula Pols

HEEMKUNDEKRING De Heerlijkheid Oosterhout kan zich sinds kort de trotse eigenaar noemen van twee schilderijen van de hand van de Oosterhoutse schilder Jac Brouwers. De schilderijen, een boerderijtje en een stilleven, waren eigendom van Jacky en Henk van Haperen uit Krabbendijke. Omdat de echtelieden kleiner gingen wonen, hadden zij geen plaats meer voor de schilderijen. Of Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout de twee kunstwerken wilde hebben.

Handtekenen

‘Er is wel enige haast geboden; over een week - vrijdag 14 augustus - komen de verhuizers ons huis leeghalen’, liet Henk ons 6 augustus per e-mail weten. Dat was natuurlijk een aanbod wat we niet konden laten lopen. Nico Bekers, onze schilderijen-specialist, en Theo Adriaanse, die net als Nico deel uitmaakt van de Werkgroep Tentoonstellingen, zijn de volgende dag rap in de auto gestapt en naar Krabbendijke getogen. Daar kregen ze van Henk van

Stilleven van fruit, karaffen en gemberpot.

FOTO COLLECTIE HKO

verrast met twee schilderijen

Zicht op een boerderijtje.

FOTO COLLECTIE HKO

Haperen te horen hoe hij aan de schilderijen was gekomen.

“De vader van Henk was van 1937 tot en met 1941 leraar algemeen vormend onderwijs op de lts. Die was toentertijd gevestigd op De Heuvel in Oosterhout. Jac Brouwers gaf van 1919 tot en met 1927 les in handtekenen en van 1927 tot en met 1942 praktijkles vaktekenen en vaktheorie. In 1927 richtte Brouwers de schildersavondschool op. In zijn vrije tijd was hij kunstschilder en schilderde hij vooral landschappen en stillevenen. Hij exposeerde onder meer in het Van Abbemuseum in Eindhoven.

In de volksmond werd Brouwerd door jong en oud Koosje genoemd. Hij werd geboren in 1892 en stierf in 1942 aan een ongeneeslijke ziekte”, weet Nico te vertellen. “Het is niet duidelijk of Henks vader de schilderijen gekocht of gekregen heeft.”

Uiteindelijk mochten Nico en Theo de beide schilderijen voor niets meenemen. Als tegenprestatie hebben zij Jacky en Henk van Haperen een exemplaar van het boek ‘Oosterhout, 75 jaar in vrijheid’ overhandigd, dat vorig jaar door Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout is uitgegeven.

HUWELIJKSFORMALITEITEN

Een boterbriefje halen op het gemeentehuis?

Dit is deel 4 van de serie ‘Huwelijksformaliteiten’, die laat zien dat trouwen soms toch wat moeilijker en ingewikkelder kan zijn dan gewoon een boterbriefje halen. Maar waar komt die term ‘boterbriefje’ eigenlijk vandaan?

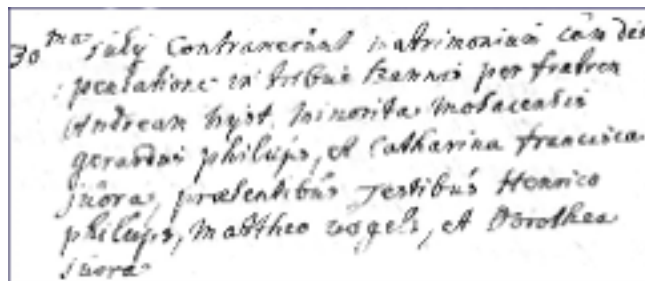
Door Simon Burggraaf

De vorige afleveringen van deze serie is al gebleken, dat het niet altijd zo gemakkelijk was om de juiste papieren in handen te krijgen om te kunnen trouwen. Het was niet altijd een kwestie van ‘even een boterbriefje halen’.

De term boterbriefje werd vroeger voor de grap gebruikt voor een bepaald soort aflaatbrief, een soort vergunning om tijdens de vastendagen voor Pasen boter, kaas, eieren en vlees te eten, zonder dat dit later gevolgen zou hebben. In eerste instantie had het boterbriefje dus niets met het huwelijk te maken; later werd het gekscherend gebruikt om naar de huwelijksakte te verwijzen. Maar wat zou er dan nu bedoeld worden met een ‘margarinebriefje’?

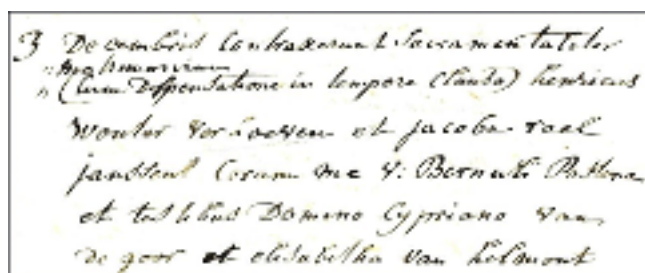
Dispensatie

Bij rooms-katholieke huwelijken was het soms extra moeilijk. Je moest niet alleen toestemming vragen aan je verloofde en aan de ouders, maar soms ook aan de kerk. Je vroeg dan om dispensatie, een vrijstelling voor iets wat normaal niet mocht. Soms was er namelijk wel een beetje haast met een huwelijk, omdat de bruid al hoogzwanger was. Een oplossing was dan om de tijd tussen de openbare aankondigingen in de kerk te bekorten, een oplossing van het bisdom. In de trouwakte lezen we dan: ‘cum dispensatione in tribus bannis’.

Dispensatione in tribus bannis.

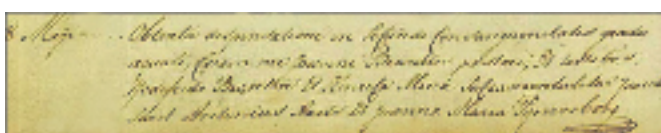
In het kerkelijk jaar werd er niet getrouwd tijdens de advent (vanaf de vierde zondag voor Kerstmis) en tijdens de vastentijd (de veertig dagen voor Pasen). Maar wie toch wilde trouwen in de ‘gesloten tijd’, bijvoorbeeld in verband met een naderende geboorte, kon dispensatie aanvragen: ‘dispensatione in tempore clauso’.

Dispensatione in tempore clauso.

De meest bekende dispensaties zijn die wegens een te nauwe verwantschap tussen bruid en bruidegom. Men wilde de problemen met inteelt in geïsoleerde gemeenschappen voorkomen. Er werd onderscheid gemaakt tussen bloedverwantschap en aanverwantschap.

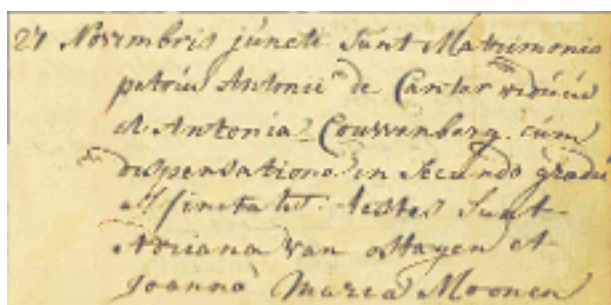
Van bloedverwantschap is sprake als de aanstaande echtelieden twee gemeenschappelijke voorouders hadden. Denk aan neef en nicht (tweede graad) of achternicht en achterneef (derde graad). Ook als er sprake was van gezamenlijke betovergrootouders (vierde graad) was dispensatie nodig van het bisdom. Voor een huwelijk tussen neef en nicht was zelfs toestemming uit Rome nodig.

Dispensatione in secundo consanguinitatis gradu.

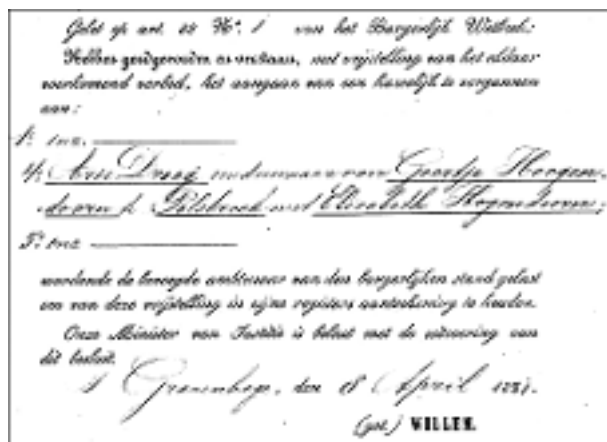
HUWELIJKSFORMALITEITEN

Bij bloedverwantschap in de tweede graad vinden we in het trouwboek meestal de formulering 'dispensazione in secundo consanguinitatis gradu'. Dispensatie wegens aanverwantschap komt voor als iemand hertrouwt met de broer en zus van de vorige (overleden) partner, het zogenaamde leviraatshuwelijk, dat ook in de Bijbel al voorkomt. In het katholieke trouwboek lezen we dan 'dispensazione in secundo affinitatis gradu'.

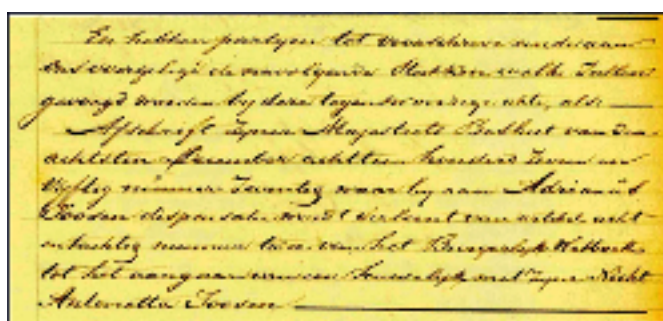
Dispensazione in secundo affinitatis gradu.

Een interessant voorbeeld: Arie Droog, 41 jaar oud, trouwt op 09 maart 1871 in Benschop met Jannigje Hoogendoorn, dochter van Jan Hoogendoorn en Geertrui Post. Diezelfde maand overlijdt Jannigje al. Arie hertrouwt op 08 augustus 1872 in Polsbroek met Geertje Hoogendoorn, de oudere zus van Jannigje. Ook dit huwelijk duurt maar kort: Geertje overlijdt 30 augustus 1875 in Polsbroek. En Arie, inmiddels 52 jaar oud, trouwt op 13 mei 1881 in Polsbroek met Elisabeth Hoogendoorn, de 18-jarige zus van de twee eerste echtgenotes. En weer overlegt Arie een afschrift van een Koninklijk Besluit van koning Willem III, waarbij hij dispensatie krijgt.

Dispensatie Arie Droog 1881.

Bron: <http://theoarchief.blogspot.com/2015/04/>
Ook de burgerlijke stand hanteert dus het principe van dispensatie voor 'verboden huwelijken' door de koning(in). In 1857 krijgt Adrianus Joosen, landbouwer in Oosterhout, dispensatie om te trouwen met zijn nicht Antonetta Joosen. Laurentius Joosen en Johanna Goverde zijn hier de gezamenlijke voorouders. Zij zijn de ouders van Adrianus, maar ook de grootouders van Antonetta. Hij is dus de oom van Antonetta.

Dispensatie Joosen-Joosen.

Een en ander blijkt uit de volgende genealogie. Adrianus is het achtste kind uit het eerste gezin en Antonetta het tweede kind uit het tweede gezin en samen vormen zij het derde gezin. Maar bij het maken van deze stamboom kom je ondertussen weer andere eigenaardigheden tegen, waar iets over te vertellen is.

Genealogie

I Laurentius Johannes (Laurens, Laurijs) Joosen, zoon van Johannes Joosen en Anna Klaassen (Clasen), ged 07-11-1754 Dongen, bouwman, ovl 18-11-1821 Oosterhout tr 08-06-1794 Oosterhout (nedger) met Johanna Goverde, ged 09-08-1773 Oosterhout, ovl 01-04-1852 Oosterhout, dochter van Govert Goverde en Maria Mertens.

Uit dit huwelijk:

- 1 Joannes Joosen, ged 05-04-1795 Oosterhout, bouwman, tr Elisabeth Haneveer
- 2 Govardus (Govert) Joosen, ged 06-03-1796 Oosterhout, tr Elisabeth Blom (zie II)

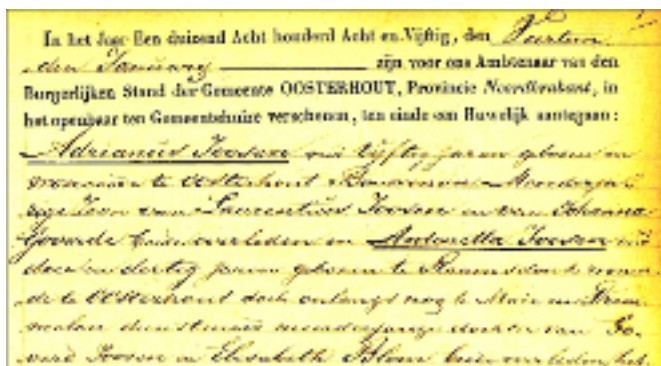
HUWELIJKSFORMALITEITEN

- 3 Wilhelmus (Willem) Joosen, ged 16-12-1797 Oosterhout, tr Joanna Jacobs
- 4 Catharina Joosen, ged 05-10-1799 Oosterhout, tr Johannes Olislagers
- 5 Anna (Johanna) Joosen, ged 05-03 of 05-04-1801 Oosterhout, tr Martinus de Bot
- 6 Elisabetha Joosen, ged 19-11-1802 Oosterhout, tr met Cornelis van Dongen
- 7 Joanna Joosen, ged 12-08-1804 Oosterhout, tr Johannes van Gils
- 8 Adrianus Joosen, ged 08-11-1807 Oosterhout, tr Antonetta Joosen (zie III)
- 9 Embertus Joosen, ged 14-01-1810 Oosterhout, bouwman, tr Maria van Bavel
- 10 Marie Joose, geb 07-08-1812 Oosterhout, tr Antonie van Steenhoven

II Govardus (Govert) Joosen, zoon van Laurentius Joosen en Johanna Goverde (zie 1), ged 06-03-1796 Oosterhout, kleermaker, ovl 14-10-1853 Raamsdonk, tr 10-05-1821 Raamsdonk met Elisabeth Blom, ged 29-07-1794 Raamsdonk, werkster, ovl 01-03-1831 Raamsdonk, dochter van Adriaan Blom en Antonetta van der Hoofde

Uit dit huwelijk:

- 1 Joanna Joosen, geb 20-09-1822 Raamsdonk, tr Dingeman Loonen
- 2 Antonetta Joosen, geb 12-12-1824 Raamsdonk, tr Adrianus Joosen (zie III)
- 3 Laurens Joosen, geb 02-03-1826 Raamsdonk, tr Wilhelmina Jacoba de Ruijter

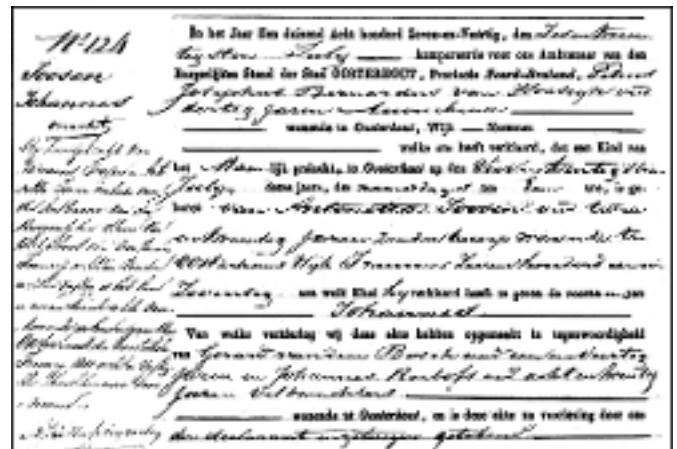

Huwelijk 1858, Joosen-Joosen.

III Adrianus Joosen, zoon van Laurentius Joosen en Johanna Goverde (zie I), ged 08-11-1807 Oosterhout, ovl 06-07-1884 Oosterhout, tr 14-01-1858 Oosterhout met Antonetta Joosen, geb 12-12-1824 Raamsdonk, ovl 11-01-1892 Oosterhout, dochter van Govert Joosen en Elisabeth Blom (zie II)

Uit dit huwelijk:

1 Johannes Joosen, geb 24-07-1847 Oosterhout, gewettigd 1858, bouwman, ovl 04-05-1919 Oosterhout, tr (1) Johanna Verdaas, tr (2) Maria Vervest

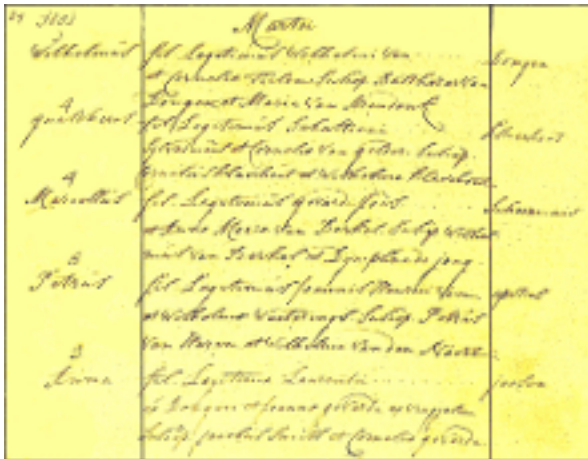
Johannes Joosen, geb. 1847.

Bij de geboorteakte van Johannes staat in de kantlijn het volgende: 'Bij huwelijksakte van Adrianus Joosen en Antonetta Joosen, verleden voor den ambtenaar van den burgerlijken stand van Oosterhout den veertienden januarij 1858, is het kind in nevenstaande akte voorkomende erkend en gewettigd...'

Losse aantekeningen

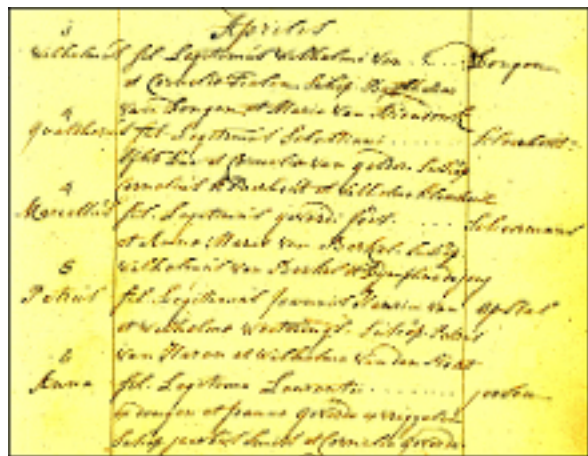
Anna of Johanna Joosen, vijfde kind uit het eerste gezin, komt als dopeling tweemaal voor in het r.-k. doopboek, met precies een maand tussentijd. Degene die het doopboek bijhield (de pastoor?) had misschien wat losse aantekeningen opgespaard, maar wist niet meer op welk stapeltje Anna (en anderen) thuishoorde.

HUWELIJKSFORMALITEITEN

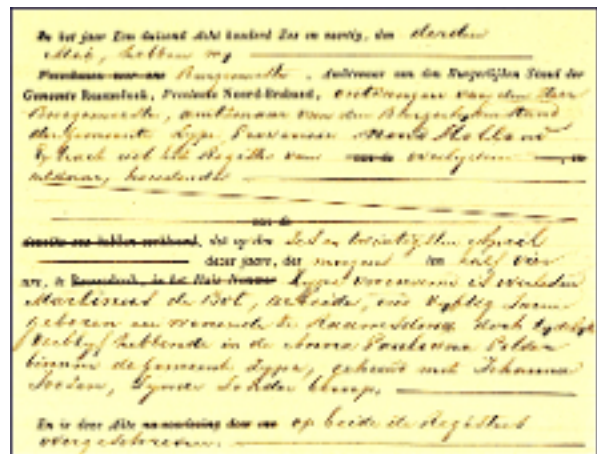
Anna Joosen, doop maart 1881.

‘Anna, filia legitima Laurentii Joosen ex Dongen et Joannae Goverde ex Vraggelen; suscep(tores) Jacobus Smits et Cornelia Goverde.’

Anna Joosen, doop april 1881.

Martinus de Bot, de man van Anna Joosen (eerste gezin, kind 5), was een trekarbeider, iemand die in het kader van een groot werkproject tijdelijk vertrok naar een ander deel van het land. In zijn overlijdensakte lezen we ‘wonende te Raamsdonk, doch tijdelijk verblijf hebbende in de Anna Paulowna Polder binnen de gemeente Zijpe’. Op de website Wikipedia is het volgende te lezen: Het gebied waar de Anna Paulownapolder ligt, was van de zevende tot en met de twaalfde eeuw al een landbouwgebied. Er volgde een periode van overstromingen waarna de streek verlaten werd. Na inpoldering van de Zijpe, in de 16e eeuw, werden langzaam ook andere gebieden in de Kop van Noord-Holland ingepolderd. Pas in 1846

Overlijdensakte Martinus de Bot.

werd als laatste de Anna Paulownapolder drooggemaakt. Voor de hiertoe opgerichte particuliere Maatschappij tot Droogmaking van de Anna Paulownapolder was het geen succes, de grond in de polder bleek als landbouwgrond nauwelijks verkoopbaar. Oorzaak hiervan was het zoutgehalte van de grond die eeuwenlang door de zee was overspoeld. Het zou vele jaren duren voordat het zout uit de grond was verdwenen. De maatschappij werd al in 1848 failliet verklaard.

Kaart gemeente Zijpe.

Wim Vermeeren stopt als fotograaf, maar heeft nog genoeg andere hobby's

*Door Ad van Groesen
en Martin van Halderen*

HET IS MIDDEN in de vakantie, 23 juli, en wij zijn al actief bezig voor het eerstvolgende artikel in ons heemkundebled. We gaan op bezoek bij Wim en Marianne Vermeeren.

Wim is al meer dan vijftig jaar fotograaf in het Oosterhoutse. Weekblad Oosterhout besteedde hier al paginagroot aandacht aan, omdat Wim nu gaat stoppen als fotograaf.

Wat mij opvalt tijdens het schrijven van dit artikel, is dat het onderwerp voor de vierde keer met fotografie te maken heeft. Interviews hierover waren er eerder met de fotografen Cor Huijben, Jan Broekhoven en postuum over Janus van Dooremalen met Jan Broekhoven. Meteen ook de constatering hoe belangrijk foto's en de gegevens eromheen zijn voor de heemkunde.

Comtoise-klokken

Als we zijn tuin betreden, werpen we meteen een blik in het atelier van Wim. Niet het foto-atelier maar de ruimte waar hij zijn andere hobby beoefent: het restaureren van Franse comtoise-klokken. Wim haalt de meestal in deplorabele staat verkerende uurwerken tot het laatste radertje en schroefje uit elkaar. De ijzeren kast van de klokken is altijd roestig en moet schoongemaakt en tegen verder roesten behandeld worden.

Comtoise-klokken zijn gemaakt zo tussen 1700 en 1800. Wim fotografeert iedere klok bij binnenkomst en stelt bij elke klok afzonderlijk een boekwerkje samen met gegevens over de herkomst (plaats en klokkenmaker, te herkennen aan ingegraveerde merktekens), de techniek en het restaureren.

Wim gaat op zoek naar dit soort klokken op antiekmarkten, die momenteel in lockdown zijn, maar hij heeft nog genoeg omhanden. In zijn atelier

ligt een klok nog helemaal in onderdelen uit elkaar. Het atelier op zich is al een museum van klokken. Er zijn zo veel verschillende (bronzen) voorzijden, soms onder invloed van de tijd en de politiek. De lerie van het koningshuis van de Bourbons mocht niet meer toen de Franse Revolutie uitbrak; vanaf dat moment werd Napoleon afgebeeld. De Franse haan en bijvoorbeeld de wijnbouw en de druivenoogst waren gewilde thema's.

Wielrennerij

Ook de presentatie van ons nieuwe heemkundebled komt ter sprake, nu op A4 en veelkleurig, een hele verbetering vergeleken met de oudere uitgaven. Een straaljager van Gilze-Rijen vliegt over en gaat door de geluidsbarrière. We horen dit niet meer zo vaak, maar hiermee komt het gespreksonderwerp op de Tweede Wereldoorlog en de foto's die Jan Broeders tijdens die periode maakte. Ook de activiteiten van de heemkundekring, die door de corona niet door konden gaan, komen aan bod. Wim kwam tot de fotografie via de wielrennerij. Hij fietste als amateur en daar leerde hij Johan van Gurp kennen (wiens broer Pietje van Gurp ook fietste). Johan was toen al met fotografie bezig en maakte foto's van de renners. Dit was het begin.

Lubitel-camera

Wim werkte toen bij Smits Kleding als etaleur en zat op St. Joost; hij moest collages maken en kon dit met fotografie 'aansterken'. Hij verkocht zijn racefiets en ging meteen door naar Breda, waar hij in een fotozaak een Lubitel-camera kocht en alle benodigheden, zoals ontwikkelaar en dergelijke. Hij fotografeerde bij wedstrijden de renners en verkocht die foto's meteen na de wedstrijd. Wim kende Piet van Bekhoven, die hem vroeg of hij bij hem wilde komen werken. Piet dacht al heel modern en gaf Wim een oerdegelijke cursus

OP DE KOFFIE BIJ... WIM VERMEEREN

Wim Vermeeren in zijn atelier waar hij comtoise-klokken restaureert. Van elke klok houdt hij nauwkeurig de gegevens bij, van de oorsprong én van de restauratie.

FOTO WIM VERMEEREN

fotografie. Over de de techniek van de camera, de donkere kamer, presentaties en reportages. Dat heeft hij maar één keer gedaan; als er nieuwe werknemers kwamen, moest Wim dat voortaan doen.

Fotozaak

Na vijf jaar bij Van Bekhoven - inmiddels met het middenstandsdiploma op zak - begon Wim voor zichzelf. In Made op het Burgemeester Smitsplein zette hij voor Piet van Bekhoven een fotozaak op, en na vijf jaar een fotostudio in Dongen.

Door zijn contacten kwam hij in aanraking met de autoracerij en binnen een jaar reed hij op het Oval-circuit in Dongen, ook al wist hij eigenlijk niets

van auto's. Vanaf dat moment racete hij en sleutelde hij aan zijn wagen.

Hij heeft het Vaart-circuit (in Dongen-Vaart) mee op poten gezet, heeft er van alles ontworpen en zat daar al gauw in het bestuur.

Maar de fotograaf in hem bleef. Van motorcoureur Cor van den Biggelaar moest hij de bruidsreportage maken. Hoewel Cor net van tevoren op zijn gezicht was gegaan, móést de bruidsreportage toch gewoon doorgaan.

Wim reed ook reclame voor Piet van Bekhoven, met een NSU TTS. Inmiddels begon de racerij vruchten af te werpen. Maar er ontstonden problemen toen omwonenden bezwaar maakten tegen het circuit vanwege geluidsoverlast. Daarop trok Piet van Bekhoven zich terug en kwam Wim zonder werk te

OP DE KOFFIE BIJ... WIM VERMEEREN

De foto die gebruikt is voor de omslag van het boek 'Wim Vermeeren fotografeert Oosterhout - veertig jaar oog voor de mens'. Wim maakte de foto van de vrek Scrooge tijdens een kerstspel dat bij de Slotbosse Toren werd opgevoerd. Het boek is verschenen in 2013, maar is nog steeds te bestellen via Wim (voor contactgegevens zie zijn website <http://vermeerenfotografie.nl/>).

FOTO WIM VERMEEREN

zitten. Hij had ook geen baan in de fotografie meer. Waarop hij voor zichzelf begon met een fotostudio in de Kanonnierstraat.

Wim heeft ook veel werk gedaan voor de tentoonstellingen van Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout. Onder de titel 'Oosterhoutse Legenden' verfilmde Wim het boek 'De Erfgenamen van Van Duivenvoorde'.

Fotozaak

Wim volgde de opleiding aan de kunstacademie St. Joost; ook schilderen is een passie van hem. Hij heeft nog een verzameling schilderijen, waarvan hij hoopt dat die later een goede bestemming zullen krijgen en niet mettertijd verloren gaan. Ook bij de opgravingen bij de Slotbosse Toren door

Mohammed Bahiaoui was Wim betrokken; hij heeft hier ook diverse foto's van.

Wim blijft bij het Weekblad Oosterhout nog tot oktober de rubriek 'Uit De Oude Doos' vullen. De heemkundekring heeft het idee om in 2021 een tentoonstelling te organiseren over het werk van Wim Vermeeren, waar hij meteen positief op reageert. Planning zoals plaats en tijd moeten nog ingevuld worden, maar als het zover is zal de heemkundekring dit in Oosterhout onder de aandacht brengen.

Van Jan Broeders (oud-archivaris) komt diens archief nog ter sprake. Dat moet nog bij zijn kinderen zijn en zal zeker belangrijke gegevens bevatten voor de heemkundekring.

Wim en Marianne, bedankt voor de koffie en voor het boeiende gesprek.

Beeldje van maagd Maria met kindje Jezus lijkt onvindbaar

Door Paula Pols

SLECHTS ÉÉN INZENDING op het beeldje dat in de vorige uitgave van De Heerlijkheid stond. Margriet Willemsen heeft stad en land afgelopen om het beeldje te vinden, maar helaas, laat zij ons weten, dat is niet gelukt. Zelfs in de kerkdorpen is zij geweest, maar die moeite had ze zich kunnen besparen. Het beeldje van de maagd Maria met het kindje Jezus op haar arm is te vinden in het centrum van Oosterhout en wel in de Sint Janstraat. In het portaal van het pand schuin rechts tegenover de Laan staat dit fraaie geglazuurde beeldje van moeder en kind op een stenen sokkel aan de wand bevestigd. De 10 euro prijzengeld blijven dit keer in de kas van de heemkundekring.

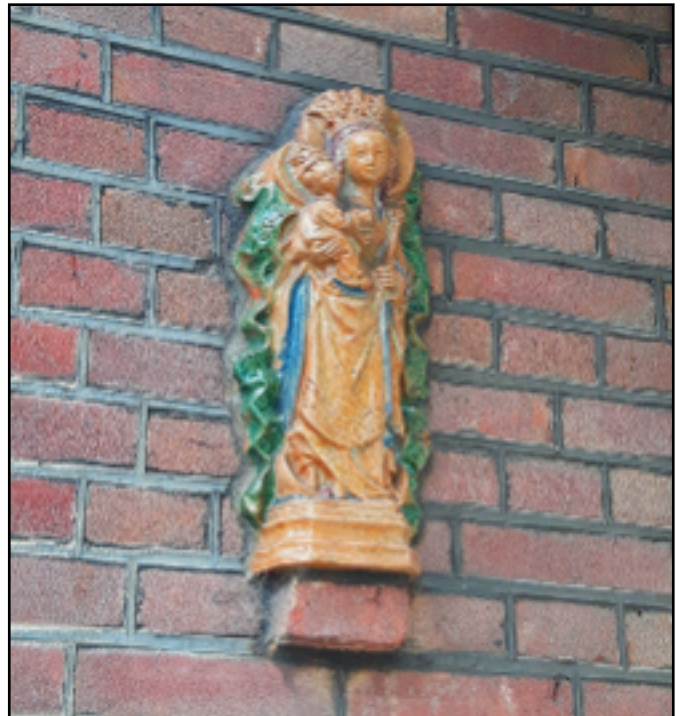

FOTO PAULA POLS

FOTO COLLECTIE HKO

Voor de volgende Wie Wat Waar?! heeft de redactie van De Heerlijkheid een behoorlijke uitdaging gevonden. Wie herkent deze fraaie trap met de niet minder fraaie deur? Toegegeven, het pand is er nog, maar de trap en de deur zijn in de loop der jaren gesneuveld. Dus we doen een beroep op uw geheugen.

Zo, meer verklappen we niet. We zijn héél benieuwd of er mensen zijn, die dit pand herkennen en wat zij daarover nog weten te vertellen.

Wilt u ook kans maken op de Wie Wat Waar!?-prijs van 10 euro, laat ons dan weten wat u ziet op de foto hiernaast en waar dit is. Vertel er zo veel mogelijk over en stuur uw oplossing naar hkoosterhout@gmail.com onder vermelding van uw naam en bankrekeningnummer. Wie weet, bent u de volgende keer de gelukkige winnaar?

Benaming 'boerderij' werd

In de nieuwe serie
'Om en nabij de boerderij'
gaat Christ Buiks in
op het boerenleven
in en rond Oosterhout
en alles wat daarbij hoort.

Vandaag aflevering 1.

Door Christ Buiks

DE OOSTERHOUTSE BOERDERIJ was eeuwenlang , zoals overal in de Baronie, een meerledig gebouw. Dat wil zeggen dat er diverse bijgebouwen aanwezig waren, zoals een schuur, een kooi, een turfhok, een varkensstal. Ook lag er uiteraard een mesthoop en een waterput bij elke boerderij ¹.

Van een enkele boerderij is het gelukt de eigenaren tot in de vijftiende eeuw op te sporen, b.v. van een boerderij in de Kruisstraat ²; het bestaande gebouw dateert uit de zeventiende eeuw (1626 als muurankers).

Sloopwoede

In Oosterhout is het aantal oude boerderijen door sloopwoede de laatste decennia drastisch afgenomen. Zelfs in het centrum stonden nog veel oude bedrijfsgebouwen, zoals aan de Gasstraat, de Kruisstraat, de Waterloostraat, de Bouwlingstraat et cetera. In de Tweede Wereldoorlog zijn er bovendien enkele tientallen boerderijen in brand geschoten en vernield. Hieronder ook de oudste boerderij van Oosterhout, die aan de Leysendwarstraat stond, ongeveer op de plaats waar nu het viaduct in de Hoogstraat ligt. Deze boerderij, die het laatst in het

C. Huijsers, tekening van een boerderij in de omgeving van Breda, 19e eeuw. Uit zijn in Museum Breda berustende schetsboek.

FOTO STADSARCHIEF BREDA

pas in de 20e eeuw gangbaar

Deze door brand verwoeste boerderij stond aande Leijzenstraat 39. Een schilderij van Arnold Minjon.

FOTO COLLECTIE HKO

bezit was van de familie In 't Groen, bezat een opmerkelijke trapgevel³.

Naar een plant genoemd is de Sulkerpad te Ulvenhout; sulker of surkel is zuring en wel de veldzuring, *rumex acetosa*, een veel voorkomende plant in wegbermen en langs paden. De bladeren hiervan zijn eetbaar. Bij de Sulkerpad lag de Sulkerberg en die kan de naam aan het pad gegeven hebben.

Huysinge

De benaming boerderij werd pas in de twintigste eeuw geregeld gebruikt. Boer was ook geen gebruikelijke term: men sprak eeuwenlang van huisman, landman, akkerman en bouwman⁴. Per periode veranderde de omschrijving van boerderijen, maar meestal sprak men over stede of huysinge. In de negentiende eeuw hoort men wel

van een bouwmanstede of boerenhofstede.

In 1675 spreekt men van: een perc. zaeylants en bosch, eertijts geweest synde een stede, 7 lop, R308, f 6v. Blijkbaar had hier een boerderij gestaan, die afgebroken was.

Enkele vijftiende- eeuwse voorbeelden van omschrijvingen:

1455, R257, f55

Joncfr. Janna Jans Borchgeve verk. J Gerits 5 br. erfs mette huysinge, bachuys en schaeps koy, belast met 15 gansen te herenchyns.

1463, R258, f63

4 lop. erfs mette huysen en schaeps koye.

1483, R260, f119v

Heymbric Henric Snavels verk. een erfpacht uyt 4 br. lants met huys schuere, backhuys kooye en poerte, suytw. op myns heren vroente van Nassau. 1491, R262, f15

Loey van Waterschot die Tegelbakcer onderpand:

OM EN NABIJ DE BOERDERIJ

stede, huysinge, schuere en hovinge. . streckende oestw. en suytw. op myns heeren van Nassouwen erve.

Een voorbeeld uit de zeventiende eeuw, waarin veel verschillende onderdelen genoemd worden:

Erfdeling Jan Adr Huygen. Genoemd worden: De groote camer metten solder, het backhuijsken, een gebynt in de schuere metten oversteeck, dorschvloer. Middelweechen en mueren dicht maecken en onderhouden, keucken, solderinge, cleynen kelder staende inde keucken, de bedstede die in de groote camer comt en staet, moos, helft van de oppercamer, gesepareert en afgemetselt met een muer, schaepskooy met oversteeck, een gebynt met den uijlenhoek in de schuere, dorsvloer, borreput en oven. Achterhuys met de stelling daerboven, messie naest de schaepskoye. Middelst gebynt in de schuere, 1678(R308, f142).

Hollandsche stal

Een twintigste-eeuws voorbeeld:

C. J. de Leeuw verk. in 1936 een bouwstede met landerijen op Vrachelen: soliede gebouwde en goed onderhouden huis (Kad.nr. I 38) met groote Hollandsche stal (voor 30 stuks vee) met gierput van 40 kub. meter, groote schuur, 2 moderne varkenshokken, kippenhok, houtkooi met karkooi, mestvaalt, mestwagen met leiding, 3 welputten, tuin met jonge fruitboomen, jonge frambozen en zwarte bessenstruiken, bouw-en weiland 1,56 ha. (Q 414, 416, 650) (De Boer 33,1)

Een enkele keer komen twee huizen voor: een stede met twee huijsen, schuer, groot 6 lop., aende Kruysstraet, 1731 (N5522, f140).

De benaming hoeve voor een grote boerderij is in Oosterhout heel zeldzaam, in tegenstelling tot veel andere dorpen in de Baronie. We horen er in Oosterhout van in 1535 en 1569 een hoeve genoemd wordt: hoeve mette huysinge (R268, f 30 resp. R279, f10v.)

Verder in 1543 (R271, f51): Gheryt Adr van Eyssel onderpand: de helft van eender hoeven metten huysinge en tymmeringen met de helft van allen haren seylant weyden, heyden en wilderden.

En in 1594 (R287, f82v) Opwinning van Ghysbrechts

Willems erfgen. goede: een hoeve die Jan de Langhe de Jonghe en syne suster aenbestorven was na doot honder moeder, te weten 5 br. lants, waarvan 1/2 br. met huys en hoff en timmeringe.

t'Oosterhout

Een archaische vermelding is de volgende: in 1483 verkoopt Jan Lambrecht Snyers aan Willem de Roevere de helft van een hoeve t'Oosterhout alsoo groot ende so cleyne als die gelegen is in hoeghe, in leege, in huysinge, in hovinge, in natte, in droege, in erfchyns, in erfpachte (R268, f117).

Ook in 1503 komt dit type omschrijving voor.

Op 12 sept. 1503 verhuurde Hendrik Severijn Montens aan Rombout van Loon een boerderij die eerder Wouter Hendriks van Hulten gehuurd had: hetzij in huysingen, in hovingen, in bogaerde, in lande, in sande, in heyden, in weyden, in beemden, in dyepen, in droegen oft in wat manieren dat tsyn moge, voor een termijn van 8 jaar. (R breda 416, f 41).

Voetnoten

¹ Buiks, C.: Boerderijen in de Baronie, 15e-19e eeuw, Onderdelen en terminologie, Jaarboek De Oranjeboom LIII (2000), p. 1-44

² Buiks, Jan en Christ: Geschiedenis van de boerderij van Wijgerde aan de Kruisstraat, mededelingenblad van Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout 28-2(2004), p. 3344-3586

³ Kalf, J.: De monumenten in de voormalige Baronie van Breda, Utrecht 1912, p. 278

⁴ Zie Buiks, Christ: Boerderijen in de Baronie van Breda, 15e-19e eeuw, Onderdelen en terminologie, Jaarboek De Oranjeboom, LIII(2000), p. 1-44

⁵ Archief Tongerlo Reg. A VII 6 (116), f25, zie site RHC Tilburg, Oorkonden Midden-Brabant, 1259

Zuidkant van Oosterhout in de jaren '30

Door Jacob Jonker

NEE, DEZE FOTO voldoet niet aan de hedendaagse kwaliteitseisen, maar geeft wel een historisch moment weer.

Eeuwenlang was de zuidzijde van Oosterhout tot aan de Ridderstraat nagenoeg onbebouwd. Slechts enkele slotjes sierden de zuidzijde van de Ridderstraat. Die situatie duurde voort tot 5 juni 1930. Op die datum verkoopt Pieter van Bilsen de grond van het slotje Borssele in kavels en begint de bouw van de huizen tussen de Bouwlingstraat en slotje Beveren. Op het moment dat de foto is genomen, is een deel van deze huizen in de jaren '30 van de vorige eeuw reeds klaar.

Na de Tweede Wereldoorlog wordt alle grond westelijk van de Slotlaan volgebouwd. Van links naar rechts, beginnend bij het huis met het spitse dak, zien we op de foto slotje Borssele, een aantal nieuwe huizen en slotje Beveren. Vervolgens zien we slotje Limburg met stalgebouw, daarnaast het stalgebouw van slotje Brakestein, waar nu restaurant Zout & Citroen is gevestigd, en slotje Brakestein zelf. Boven de bomen is nog de toren van de St. Jan te zien.

De foto is afkomstig uit het 'Oosterhouts beeldarchief' dat vanaf 1925 is verzameld door A.F. Oomen. Thans is dit archief in het bezit van Antoine Trommelen.

FOTOBEWERKING OLGA ROUKEMA EN MAX PEPER

(ADVERTENTIE)

Stichting Brabants Museum
Oud Oosterhout

www.brabantsmuseumoudoosterhout.nl
info@brabantsmuseumoudoosterhout.nl
Telefoon: 0162-426815
Bredaseweg 129, 4904 SB Oosterhout

Terug in de tijd
Hoe woonde, leefde
en werkte de mens
rond 1900

Miniaturenpark
en Museum
Woonkamer
Ambachten
Roomse Hoek
Schooltje
Drukkerij
Vitrines

Mooie tuinkamer
voor uw rustmoment
Parkeren gratis
rolstoelvriendelijk

(ADVERTENTIE)

—
JUNI 2018
—

MET MES EN VORK

services service

—

UW ADRES VOOR HET HUREN VAN SERVIES, BESTEK EN GLASWERK.

CONTACT: 06 54 98 68 13 | SIEF@METMESENVORK.NL

METMESENVORK.NL

Op kostschool bij de paters kapucijnen in Oosterhout

Door Mick van Gerwen
Brabants Historisch Informatie Centrum

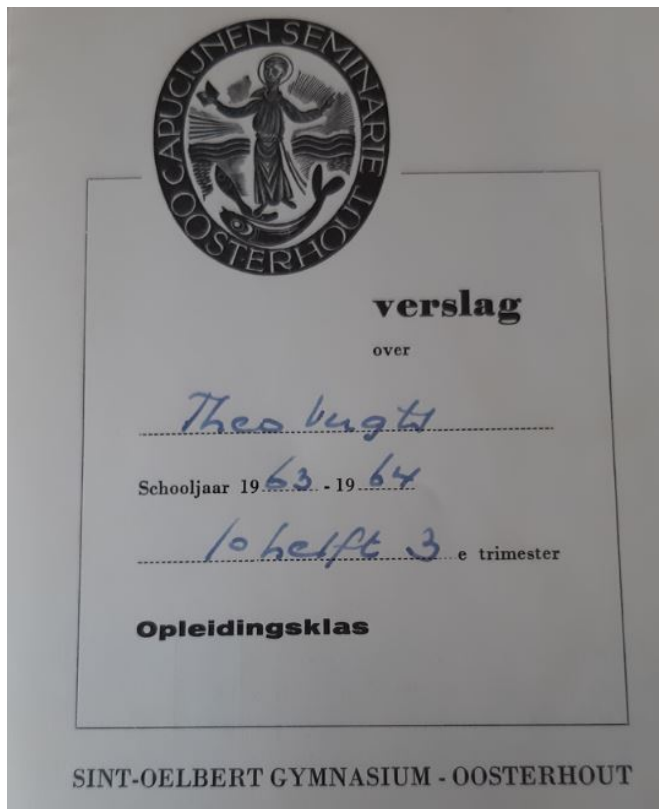
In 1963 vertrok Theo Vugts naar het internaat van de paters kapucijnen in Oosterhout. Hij had het vooruitzicht om later zelf ook in te treden bij deze congregatie, maar net als vele andere jongens die in de jaren zestig dit vooruitzicht hadden, stopte hij vroegtijdig met de opleiding.

“De pater of pastoor kwam aan huis als het ware lobbyen bij mijn ouders voor mensen die dus die richting op zouden willen”, vertelt Theo. Zelf voelde hij niet echt een roeping. Het was meer de keuze van zijn ouders dat hij opgeleid zou worden tot een pater kapucijn. “Het was meer opgelegd, zeg maar. Je was kind en je wist niet beter. Zo ging dat vroeger.”

Voordat hij naar het internaat ging, kwam de toekomstige leerling eerst een dag kijken. “Dan werd dat inderdaad wel een beetje mooi verteld, maar dat bleek toch allemaal wel een beetje anders te zijn”, zegt Theo. Eenmaal op het internaat kreeg hij een nummer: 121. Met dit nummer moest hij al zijn spullen markeren. “Mijn moeder moest voor een servetring zorgen bijvoorbeeld, en je had een nummer. Dat stond in die ring”.

“De school was een groot gebouw met leslokalen”, vertelt Theo over het Sint Oelbert, waar het

‘ Ik zou het mijn kinderen of kleinkinderen niet toewensen ’

Voorkant rapport 1963-1964.

kleinseminarie gevestigd was. “Daar zat een kapel weer aan vast en de recreatiezaal. Buiten had je nog een soort openluchttheatertje”. Op het gymnasium gaven de kapucijnen zelf les. “Voor zover ik dat kon bekijken was dat wel op niveau.”

Theo heeft zich nooit echt op zijn plek gevoeld op het internaat. Een van de belangrijkste oorzaken hiervan waren de slechte omstandigheden, met name wat het eten betrof. “Je bent twaalf jaar en in de groei van je leven, maar het eten dat er op tafel kwam, dat was zeer karig”, vertelt hij, “Na drie maanden kwam ik thuis. Dan was je bijna uitgehongerd. Dat was mijn ervaring althans.” Hijzelf was niet de enige die nooit echt aardde op het internaat. Zo kende hij een jongen uit Oss die erg veel last van heimwee had. “Daar werd ook op een verkeerde manier mee omgegaan vind ik”, zegt Theo, “Er werd nauwelijks aandacht aan besteed. Je

KLEINSEMINARIE SINT OELBERT

Klassenfoto 1963-1965. Theo Vugts zit vooraan, vierde van links.

FOTO'S COLLECTIE THEO VUGTS

moest jezelf maar een beetje stil houden en stoer gedragen. Die heeft daar echt wel een beetje een trauma aan overgehouden, denk ik. Ik zou het mijn kinderen of kleinkinderen niet toewensen.”

Een jongen uit Berkel-Enschot liep zelfs een keer weg van het internaat, omdat hij het er totaal niet naar zijn zin had. “Die hield zich echt niet aan de regels. Hij was gewoon weggelopen. Hij was ook twaalf of dertien jaar en dat was grote paniek natuurlijk, want waar was hij gebleven?”, vertelt Theo, “Hij was ’s avonds weggelopen en die hebben ze met politie en alles op moeten sporen. Dus zo slecht was het wel.”

Theo was zelf een leerling die zich over het algemeen wel altijd aan de regels hield. “Ik liep altijd maar gewoon een beetje mee, want ik wilde niet te moeilijk doen”, zo zegt hij. Toch is hij na twee jaar gestopt met het gymnasium en is hij van het internaat afgegaan. “Het was ook wel te hoog gegrepen op dat moment. Ik ben naar de mavo gegaan en heb zo een middelbare opleiding gehaald’, laat hij weten, hoewel dit niet op zijn cijferlijst rechts hiernaast te zien is.

Godsdienstleer	8
Lezen	8-
Schrijven	9
Rekenen	9
Nederlandse taal	9+
Geschiedenis	10
Aardrijkskunde	8-
Natuurkennis	8-
Muzikale vorming	9+
Tekenen	8+
Lichamelijke oefening	8-
Handenarbeid	8-
.....	
.....	

Frans 8+

P. Kerschlaes
opzcap. - P. M. J. Aertman *opzcap.*

klasseonderwijzer rector

Rijke stinkerds in de kerk

In deze nieuwe serie nemen stadsgids Jacob Jonker en verslaggever Paula Pols u mee langs de mooiste plekjes in Oosterhout. Vanzelfsprekend beginnen we in het hart van Oosterhout, bij de Sint-Jansbasiliek op de Markt.

Door Paula Pols

Weet u waar de uitdrukking ‘een rijke stinkerd’ vandaan komt? Nee? Dan moet u toch eens gaan praten met Jacob Jonker, Oosterhouter en stadsgids van deze fraaie Baroniestad. Jacob weet er alles maar dan ook echt álles van. Een genot om met hem door Oosterhout te kuieren, over de Markt, langs de slotjes en door de Heilige Driehoek.

“Rijke mensen werden vroeger vaak ín de kerk begraven, gewoon in de grond onder de vloer. Maar als er bijvoorbeeld een oudere man doodging, dan zou zijn vrouw, als die nog in leven was, ongetwijfeld wel heel snel volgen. Nou, dan was het te veel moeite om zo’n graf weer helemaal dicht te maken en legden ze de steen er gewoon los bovenop”, legt Jacob uit. “Dat ging op den duur natuurlijk wel behoorlijk stinken in die kerk. Vandaar die rijke stinkerd.”

‘Tour de ville’

En zo heeft Jacob nog veel meer boeiende en interessante verhalen in petto, die hij graag met zijn toehoorders wil delen. Vandaag vorm ik zijn publiek en krijg ik een persoonlijke ‘tour de ville’. Hoewel ik al sinds 1989 in Oosterhout woon en denk veel van mijn woonplaats te weten, moet ik die mening na vandaag drastisch herzien; ik weet er eigenlijk maar bitter weinig van.

We beginnen op de Markt bij de Sint-Jan, een van de belangrijkste, zo niet hét belangrijkste gebouw in

Een van de gebrandschilderde ramen in de basiliek, waarop de architect de tekeningen van de kerk laat zien aan zijn opdrachtgever. FOTO COLLECTIE HKO

Oosterhout. Jacob wijst op de veranderingen die de in de vijftiende eeuw gebouwde kerk in de loop der tijden heeft ondergaan. Zoals de zijbeuken met steekkapellen die in de periode 1881-1883 door de beroemde kerkarchitect Pierre Cuypers werden aangebracht. Hoe Cuypers de stenen gewelven in de kerk aanbracht, in neo-gotische stijl, en tal van andere grote en kleine ingrepen uitvoerde. “Hoewel de grote meester zelf weinig van doen had met feitelijke verbouwingen”, vertelt Jacob, “die werden grotendeels door zijn medewerkers begeleid en uitgevoerd.”

Om nog even op die rijke stinkerd terug te komen: de grafkelder, die in de periode 1817-1821 onder de kerk werd gebouwd, verloor zijn functie in 1829, toen de begraafplaats aan de Veerseweg geopend werd. Op dat moment waren er in de kelder in totaal zestien personen bijgezet. Ook een paar minderjarige kinderen vonden hun laatste rustplaats in de

STADSWANDELING OOSTERHOUT

De Sint-Janskerk werd in 1977, bij het 700-jarig bestaan van de parochie, verheven tot basiliek.

FOTO CATHARINAPAROCHE

kelder, maar hun naam is later doorgestreept in het kerkboek; minderjarige kinderen konden namelijk geen weldoener zijn. Want daar was de kelder eigenlijk voor bestemd: de weldoeners van de kerk. Begraven worden in de kerk was een voorrecht, want zo waren de overledenen 'dichter bij onze lieve Heer dan in een grafkelder op het kerkhof'.

Bier

Onder die weldoeners bevonden zich de bekende Oosterhoutse families Bierwagen en Smits. Bierwagen was de eigenaar van de gebouwen en de grond, waar nu de Hema staat. De familie Smits, oorspronkelijk afkomstig uit Eindhoven, zat al vanaf de zeventiende eeuw in de bierproductie. Bier was belangrijk; bier was beter dan het toen nog lang niet zo schone water dus iedereen dronk bier, zelfs kinderen (het bier had toentertijd wel een lager percentage alcohol). Bierbrouwerijen vestigden zich juist in deze omgeving vanwege het 'relatief' goede water.

De familie Bierwagen had een grote brouwerij in de stad, de eerste Gecroonde Bel. Het huis staat er nog, op de hoek van de Heuvelstraat en het Bouwlingplein. De laatste telg van deze familie, een dame genaamd Agatha, trouwde met een Smits. Hiermee gingen de twee gefortuneerde families samen, waarop zij zich als een echte bierdynastie ontpopten. Met het huwelijk ging De Gecroonde Bel over van Bierwagen naar Smits. Rond 1922 werd besloten een nieuwe brouwerij aan de Bredaseweg vestigen, eveneens met de naam De Gecroonde Bel. Vandaar dat er nu twee locaties met dezelfde naam zijn.

In de Sint-Jan vallen onmiddellijk de prachtige gebrandschilderde ramen op - vooral die aan de kant van de Markt - waarop de roerige geschiedenis van Oosterhout is weergegeven. Alles draaide toen blijkbaar om de kerk, want de basiliek is op elk raam terug te vinden. De ramen zijn in de jaren '30 van de vorige eeuw gemaakt door de bekende Limburgse glaskunstenaar Joep Nicolas (1897-1972). De eerste ramen laten zien hoe de tekening van de

STADSWANDELING OOSTERHOUT

nieuwe kerk wordt bestudeerd door architect en opdrachtgever en hoe de kerk vervolgens gebouwd wordt. Verderop is een aantal ramen te zien, dat toont hoe Oosterhout te lijden had tijdens de Tachtigjarige Oorlog (van 1568 tot 1648). We zien hoe Lenaart van Boisshot, de schout van Oosterhout, op 7 augustus 1572, onderweg van het Kasteel van Strijen naar de kerk, gevangen wordt genomen door de Geuzen, die protestants zijn en zelfs uitgesproken anti-katholiek. Lenaarts schildknaap, met het missaal nog in de hand, wil hem nog verdedigen, maar het mag niet baten. De Geuzen nemen de schout mee naar Gorinchem, waar hij een dag later op de markt wordt opgehangen, omdat hij weigert zijn geloof af te zweren. We zien hoe de kerk en haar toren in 1625 door het Staatse Leger van prins Frederik Hendrik in brand wordt gestoken. We zien hoe de katholieken door de protestanten uit hun Sint-Jan worden verdreven en hun heil moeten zoeken in een schuilkerk. Het zijn aangrijpende taferelen, die prachtig zijn verbeeld.

Basiliek

“De Sint-Janskerk werd in 1977, bij het 700-jarig bestaan van de parochie en ter gelegenheid van een afgeronde restauratie, door paus Paulus VI verheven tot ‘basilica minor’, ofwel basiliek. Bij die gelegenheid ontving het kerkbestuur het tintinnabulum en het conopeum”, vertelt Jacob, terwijl hij beide attributen in de kerk laat zien. Als niet-katholiek zijn deze voorwerpen mij vreemd. Het tintinnabulum is, oneerbiedig gezegd, niet meer dan een standaard met een bel, terwijl het conopeum nog het meest weg heeft van een half uitgeklapte paraplu. Maar ze horen bij de status van basiliek en zijn in de katholieke wereld blijkbaar zeer belangrijk.

We verlaten de kerk via de zijdeur en lopen naar de hoofdingang onder de toren. Deze toren, die ooit los stond van de kerk, dwingt met zijn majestueuze voorkomen, een zeker respect af. We nemen de tijd om hem eens goed in ons op te nemen. Jacob wijst op de betonnen bloemen, die de toren sieren en op de steensoorten die gebruikt zijn. Dan zie je pas hoe

Het conopeum van de Sint-Jansbasiliek.

FOTO COLLECTIE HKO

mooi de toren eigenlijk is. We lopen langs het Heilig Hart-beeld dat onderaan de toren staat. Uit mijn jonge jaren, toen ik verkering had met een Oosterhoutse jongeman, weet ik nog dat de stappende jeugd het beeld ‘twee bier’ noemde. Jacob wist dat niet; kan ik hem ook eens wat vertellen. Via de Sint-Janstraat kuieren we naar de Laan, waar Jacob mij wijst op de bijzondere woningen die hier staan. Halverwege de 19e eeuw, om precies te zijn in 1845, liet de protestantse gemeente hier negen huizen bouwen. Met de huur van de woningen werd destijds een fonds voor arme protestanten opgericht. De Laan veranderde van een zandpad in een deftige straat. En dat is het nog steeds, met zijn statige witte herenhuizen. Samen met het fraaie protestantse kerkje op de hoek met de Rulstraat, vormt de Laan in Oosterhout een bijzonder stukje protestants erfgoed.

Volgende keer vervolgen we onze wandeling door Oosterhout en doen daarbij onder meer ons fraaie stadspark aan.

Heemkundekring zoekt nieuw Trefpunt

HET TREFPUNT. Veel van onze leden kennen het en zijn er al eens geweest om informatie te vragen, een foto op te zoeken of gewoon voor een lekker bakkie koffie van gastheer Rik van Marion. Maar ons Trefpunt is te klein geworden en bovendien heeft het Speelgoedmuseum Oosterhout de ruimte zelf nodig. Kortom: we moeten eruit. Niet dat we op straat komen te staan, aldus wethouder Clemens Piena, die over ons 'gaat': 'Jullie blijven gewoon aan de Vincentiusstraat, in afwachting van een nieuw onderkomen.'

Krap in onze jas

Vorig jaar al merkten we dat we wel érg krap in onze jas zaten. In het Trefpunt is het vaak dringen geblazen en voor vergaderingen moesten we uitwijken naar het museumcafé omdat onze ruimte daar te klein voor is. Maar tijden veranderen. Het speelgoedmuseum gooit het over een andere boeg, het Huis voor Erfgoed hield op te bestaan en de heemkundekring werd te verstaan gegeven dat het Trefpunt binnenkort verleden tijd zou zijn. Het corona-virus deed daar nog eens een schepje bovenop: vergaderingen in het museumcafé waren taboe en de lezingen die we daar altijd hielden, waren en worden niet meer toegestaan.

Gegroeid

Wat nu? Onze vereniging bloeit als nooit tevoren. Vorig jaar zijn we gegroeid met maar liefst veertig leden. Heemkunde en erfgoed staan in de belangstelling en dat merken wij als geen ander. Zo'n zes keer per jaar verzorgen we lezingen, die vrijwel altijd goed bezocht worden. Het bestuur is naarstig op zoek gegaan naar oplossingen voor onze huisvestingsproblemen. Wat lezingen betreft is dat gelukt: die vinden voor de rest van dit jaar plaats in De Schelleboom (zie elders in deze uitgave). De eerste lezing, genealogie door Simon Burggraaf, hebben we inmiddels achter de rug en dat is ons op de nieuwe locatie heel goed bevallen.

Voor het Trefpunt is helaas nog geen oplossing gevonden. In eerste instantie wees de gemeente ons op een ruimte in De Pannehoef, maar dat heeft het bestuur na ampel beraad van de hand gewezen.

Apparatuur

Die ruimte moeten we delen met andere verenigingen, wat lastig is, omdat we dan telkens computers, scanners, printer en dergelijke moeten opruimen. Niet dat we daar te lui voor zijn, integendeel, maar voor dit soort dure apparatuur is het niet goed om die telkens weer los en aan te koppelen. Bovendien biedt De Pannehoef onvoldoende vergader- en opslagruimte. Tijd voor een gesprek met wethouder Clemens Piena. Door de corona-maatregelen duurde het even voor dit gesprek kon plaatsvinden, maar eind augustus was het dan zo ver. Johan Benneker (voorzitter), Fred Willems (penningmeester) en Paula Pols (secretaris a.i.) schoven aan bij wethouder Piena en cultuurambtenaar Sandra den Ridder om over onze huisvesting te praten.

Goede wil

Ondanks een prettig gesprek met wederzijds begrip voor elkaars standpunten, is er nog niets concreets uitgekomen. Wel is de wethouder duidelijk geworden wat de heemkundekring allemaal doet en welke activiteiten we ontplooiën. Wij zijn ervan overtuigd dat de wethouder van goede wil is om samen met ons naar een oplossing te zoeken voor ons huisvestingsprobleem. In oktober gaan we weer rond de tafel zitten. Clemens Piena heeft dan als het goed is een aantal huisvestingsopties voor ons bekeken. Er wordt door de gemeente Oosterhout uitgezocht hoe andere gemeenten in Brabant hun heemkundekringen huisvesten (in vele gevallen een stuk rianter dan in Oosterhout). En wij gaan ons buigen over een manier om meer inkomsten te genereren, zoals de wethouder graag zou zien. Wij houden u op de hoogte.

Paula Pols

Is het nou Oosterhout of Woster(h)out?

Door Wim van der Veeken
cultuurhistoricus

ENKELE JAREN GELEDEN kon ik in de ramsj een stapel boekjes kopen met de titel 'Schimprnamen van Noord-Brabant'. Een alleraardigst boekje dat ik zo af en toe cadeau doe in de carnavalswereld. De teksten zijn van Dirk van der Heide en de illustraties met komische inslag van Jan Woldring.

Het boekje kent een inleiding met uitleg over schimprnamen van inwoners van steden, dorpen, gehuchten, buurten en wijken.

In de Brabantse Carnavalswereld worden negatieve bewoordingen over een woonplaats door buitenstaanders of ingezetenen vaak gebruikt als carnavaleske geuzennaam. Denk maar aan het Tilburgse carnaval waar de stad in carnavalstijd Kruikenstad heet en de ingezetenen Kruikenzeikers. Hoe zit dat met bijvoorbeeld Den Hout? Eertijds een belangrijk dorp met een gehuchtje ten oosten hiervan, dat later Oosterhout werd genoemd.

Torenblazers

De Woster(h)outers die zich zo belangrijk achten, moesten natuurlijk wel even op hun plaats gezet worden als torenblazers. Plaatsen met een kerk die het dorpse overstegen, kregen vaak te horen dat ze torenblazers waren: dat ze nogal hoog van de toren bliezen, zich verheven voelden boven de omliggende plaatsen.

In het boekje komt deze benaming voor Oosterhout niet voor, terwijl je de basiliek met zijn stompe

Het boekje 'Schimprnamen van Noord-Brabant' dateert uit november 2005 en is nog steeds op de (tweedehands) markt. Het werd toentertijd uitgegeven door Profiel Uitgeverij. Het ISBN-nummer is 9789052943565.

toren toch niet gemakkelijk over het hoofd ziet. Misschien wel over de narrenkap, maar ja, de oernar ligt in Oosterhout onder de grond. Breda kent in de volksmond nog het hoog van de toren blazen, maar vaak wordt dit vertaald in stoepschijters: inwoners die nogal wat verbeelding hebben.

Terug naar Den Hout. Houtertse Bokken zijn norse, onvriendelijke lieden. Volgens mij is dat allang achterhaald. De Outenèère die ik ken zijn allervriendelijkst. Heeft import hier misschien een steentje aan bijgedragen?

Keischijters

Oosterhout, Woster(h)out oftewel Oosterout kent meerdere benamingen. Kei(e)schijters: vanouds werden in Oosterhout de gele leemsteentjes gemaakt. Carnavalsnaam Kaaiendonk verwijst naar het gebeuren dat de Oosterhouters, op verzoek van de vroede vaderen, op zoek gingen naar stenen, en het kasteel van Willem van Duivenvoorde steen voor steen afbraken, want de gemeente gaf grof

geld voor stenen (lees kaaien). De toren afbreken was een heel gedoe en ook gevaarlijk zonder stelling. Vandaar dat een deel van de donjon gelukkig nog te vinden is als beschermd monument en vanaf de twintigste eeuw wordt gekoesterd.

Maar waar zijn die stenen gebleven? Gebouwen op de Heuvel zijn stille getuigen van wat het kasteel ooit was. Ik heb ook weleens de naam 'Steenen' gehoord als aanduiding van Oosterhouters. Bonenteelt in en nabij Oosterhout heeft ook geleid tot de naam Boonevreters.

Eerst eten

En wat denk je van 'Vreetzakken', 'Eerst eten!', zeggen die van Oosterhout.

Twee uitlegversies doen hierover de ronde. Een ter dood veroordeelde stond op het punt geëxecuteerd te worden, maar omdat het etenstijd was, gingen magistratuur en beul eerst een hapje eten. In de tussentijd wist de veroordeelde te ontsnappen. Vindingrijke Oosterhoutse carnavalsvierders zouden hier eens wat mee moeten doen. De andere verklaring is de meest bekende. De Oosterhouters kregen de kans hun plannen met betrekking tot een rechtstreekse treinverbinding Utrecht-Oosterhout-Breda te realiseren. In Den Haag aangekomen, ging het gemeentebestuur eerst een hapje eten en liet verstek gaan bij de commissie die moest beslissen. Het bestuur van de buurgemeente Rijen was wel op tijd en zo kwam de verbinding met Den Bosch en Utrecht tot stand.

Stamppot met rookworst

Stichting 'De Smulnarren' koestert thans 'Eerst eten!' Je vindt het terug in diverse insignes van het Oosterhouts - lees Kaaiendonks - carnaval, de Boerenbruiloft en bij de ontvangst van de Prins: stamppot met rookworst. Oké, geen treinverbinding maar wel leut met een maaltijd en dat bindt de Oosterhoutse carnavalsvierders.

Café 't Centrum Grote Braak 1

DIT CAFÉ WAS inderdaad gelegen in het centrum van Oosterhout en wel aan de Grote Braak. De straat was met de Kleine Braak de verbinding tussen de Kerkstraat en de Heuvel.

Theophile Simonse opende het café rond 1930. Eind vijftiger jaren werd de zaak overgenomen door zijn schoonzoon Henk Vollebregt. Die veranderde de naam in 'De Stiffel', zoals het in de volksmond toch al jaren heette. De Stiffel was kennelijk afgeleid van de voornaam van de stichter. De zoon van Henk, John Vollebregt, was in de jaren tachtig een verdienstelijk driebandenspeler, maar hij zou nooit de scepter zwaaien in het café.

In verband met de gemeentelijke plannen voor de 'opwaardering' van de Grote en de Kleine Braak zou het pand moeten wijken. Uit protest werd het café daags na de carnaval van 1988 van boven tot onder ingepakt door het dweilbandje De Mee-eters. Eind maart 1989 volgde uiteindelijk de sloop, na een triest doch waardig afscheidsfeest. De foto werd in 1988 gemaakt door Harrie Tielemans.

Bron: Archief Heemkundekring de Heerlijkheid Oosterhout. Bewerkt door John van Vugt, lid van de Heemkundekring de Heerlijkheid Oosterhout.

Onder de Loup: de Millionair

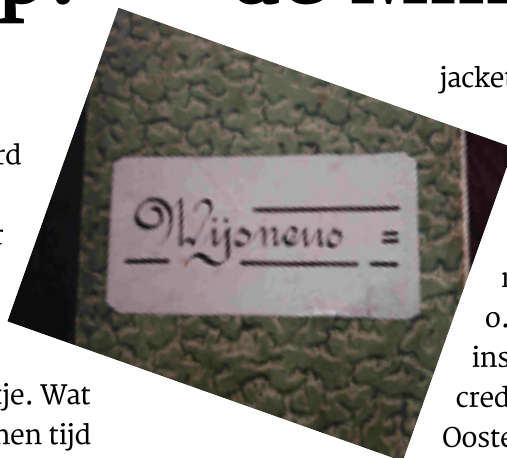
17 december 1927

Ze hebben me nou een 'Kanton' toegestuurd met een angstaanjagenden inhoud. Niet minder dan 6 kolommen heeft de redacteur gewijd aan het raadsverslag, waarin ... zoo terloops ... werd mede- gedeeld, dat de gemeente Oosterhout een schuldje heeft van ... 1 miljoen. 't Is maar een peulschilletje. Wat maakt in den tegenwoordigen democratischen tijd een miljoentje?!?!?

Nou, beste brave burgers van Oosterhout, proficiat met dit souvenirje. Ik geef je de 'vijf' en gun je van harte dit kostelijk bezit... zij het dan ook een negatief vermogen. Wat ben ik toch blij, dat mijn huisje buiten Oosterhout staat. Wat zullen jullie een belasting moeten betalen, zeg. Jullie moeten eens zien, dat je den een of anderen rijken oom in Amerika kunt bewegen een douceurtje te sturen, om aan de gemeente te vermaken; dan ben je er in eens boven op.

Of zou de nieuwe wethouder er raad op weten ? Het zijn toch 'slimmerikken', die raadsleden. Ze hebben een 'ontvanger' benoemd als wethouder van finantiën. Als ze den directeur van 'Het Kanton' hadden gekozen, zou dat een 'uitgever' zijn geweest en er is al genoeg 'uitgegeven'. Er moet nou maar eens 'ontvangen' worden.

Nou, ik geloof wel dat ze op den goeden weg zijn. Die f 60.000 voor wegenverbetering kon die strijdlustige heer Van Dijk er toch maar lekker niet 'door' krijgen. Hij heeft er genoeg voor gevochten. 't Zou trouwens wat moois zijn ook. Een miljoen schuld en er dan nog maar f 60.000 bij. 't Zijn echte studentenstreken. Altijd chique en fijn, doch 'Ohne spie'. En ik geloof zeker, dat geen enkele Oosterhouter voor 'parasiet' zou uitgemaakt willen worden. 't Zou anders wel mooi zijn, het volgend jaar met de Olympische spelen, dat Oosterhout geasfalteerd was. Als die Buickjes en Chevroletjes, zacht-onhoorbaar over onze straten glijden. Jullie kregen een wereld- reputatie (trots je schuld). Maar jullie zouden uitgemaakt worden voor 'bedelaar in

jacket'. Nou, een goeden naam heeft Oosterhout niet, dat staat tenminste in het raadsverslag. De nieuwe wethouder zegt o.a.: 'er zijn crediet-instellingen, die een crediet aan de gemeente Oosterhout bezwaarlijk

achten.' Is dat een kwaai naam of niet? En 't mooiste is nog, dat een der vroede vaders heel gemoedelijk opmerkt: 't is toch een blijspel! Nou een drama om te lachen hebben we dikwijls gezien, maar een blijspel ... om te huilen. Dan hebben de Heeren zich nog even 'warm' gemaakt over de kachel van den Heer Banken. Nu is een kachel wel een instrument om iemand warm te maken, maar toch zeker op een andere manier. Het gaat om een tientje. Wat kunnen die raadsleden zich toch vernederen. Eerst gaat het over 'zegge één miljoen' en geen vijf minuten later over 10 gulden. Nu ben ik de kluts heelemaal kwijt. Maar die kachel zal nog veel 'stof opjagen'. En stof is voor een scheersalon absoluut verkeerd. Onhygiënisch ook. En over 14 dagen zit de kapper ... zonder licht. Daar is maar één middel op: Een bordje op de deur hangen met het opschrift: 'Hier scheert men uitsluitend overdag'. Het nieuwe raadslid Willems begint zich al flink te roeren. Hij is geregeld aan het woord. Prachtig. Toch zou ik er iets achter willen zoeken, want men zegt wel eens: Wie buitenshuis veel praat, heeft binnenshuis niets te zeggen. Maar dat zal wel niet waar zijn. Men zegt zoo veel! Mej. v. Riel heeft de 40 gulden ook aangenomen. Jammer, dat het precies na sinterklaas is. Nou zal ze er geen raad meer mee weten. Ze moet ze maar terug geven aan de gemeente om het milloen af te lossen. Maar als de raadsleden anders willen dan zou ik hun willen zeggen: Ab jove principium. Men beginne met het voornaamste.

Ouders die er geen gevaar in zien, dat hun kinderen boomen beklimmen

Uit de N.B.O.C.
(Nieuwe Bredasche en Oosterhoutsche Courant)

d.d. 5 oct 1873

DEN HOUT - Jongstleden Woensdag even vòòr in de kerk de catechismus zou aanvangen, beklom het achtjarige jongetje Pieter Godschalk een beukeboom met het ongelukkige gevolg, dat hij ter hoogte van ongeveer 3 meters naar beneden stortte en nog denzelfden avond aan de inwendige bekomen verwonding overleed. Hedenmorgen werd het lijkje met treurige plechtigheid ter aarde besteld; hoofdonderwijzer en schoolkinderen bewezen het stoffelijk overschot de laatste eer. Een waarschuwend voorbeeld voor ouders, die er geen gevaar in zien, dat hun kinderen boomen beklimmen.

d.d. 19 oct 1873

OOSTERHOUT - Verleden woensdag namiddag had een wildstrooper nabij den Groenendijk, onder deze gemeenten die zijn geladen jachtgeweer bij het naderen van een politiebeambte in een sloot had verborgen, bij het terughalen van hetzelfde het ongeluk dat de haan aan een takje haakte, waardoor het schot afging en zijn linkerarm zoodanig werd

verbrijzeld, dat deze onmiddellijk moest worden geamputeerd.

(Was: Hendrikus Broekhoven, oud 39 jaar, ongehuwd)

d.d. 26 oct 1873

OOSTERHOUT - Gistermorgen ten 7 ure werd door den polderbode in de Willemspolder bijna levenloos gevonden Jacob Wijnants, oud 65 jaren, wonen in de Spookselstraat alhier. Onmiddellijk werd de man op eene kar bij den landbouwer van Suijlekom gebracht doch nauwelijks daar aangekomen, gaf hij den geest.

d.d. 19 mrt 1874

OOSTERHOUT - Gisteren namiddag, circa 3 uren, had op den Bredaschen Steenweg onder Teteringen een droevig voorval plaats. De voerman J.T. was bezig de op zijne kar geladen takkenbosschen vast te binden, toen het touw brak en hij achterover van de kar op den straatweg werd neder geworpen. De ongelukkige heeft zoodanige hevige wonden aan zijn hoofd bekomen, dat zijn leven daardoor in gevaar verkeert. Dr. P.L. Kooperberg, onze stadgenoot, die ter plaatse van het ongeluk passeerde, heeft den lijder dadelijk de nodige geneeskundige hulp verleend.

(ADVERTENTIES)

GroenRIJK

Oosterhout
Het complete
tuincentrum
Weet wat er leeft

GroenRijk Oosterhout
Damweg 7 / Statendamweg • 0162-451852 • www.groenrijkoosterhout.nl

OPTICIENS

vd Heijden

Nieuwstraat 2 - 4901 JH Oosterhout
Telefoon: 0162-453288

Agenda

Maandag 19 oktober, 19.30-21.30 uur in De Schelleboom. Lezing: **Smokkelen in Brabant, een spannend avontuur**, door Paul Spapens

Dinsdag 17 november, 19.30-21.30 uur in De Schelleboom. Lezing: **Beschuit met muisjes en andere geboortegebruiken**, door Ineke Stroucke

Dinsdag 8 december, 19.30-21.30 uur in De Schelleboom. Lezing: **Bels Lijntje**, van spoorweg tot fietspad

Entree € 2,50 voor leden, € 5 voor niet-leden. Reserveren is mogelijk via het e-mailadres hkoosterhout.pm@gmail.com of via telefoon 06-40765828. Het verschuldigde entreegeld kan worden overgemaakt op bankrekening NL71 RABO 0126 3462 24. Pas als het entreebedrag betaald is, staat de reservering vast.

De Schelleboom, Mathildastraat 37a, 4901 HC Oosterhout, tel. 0162-437165. In verband met de coronamaatregelen sluit De Schelleboom om 22.00 uur.

Colofon

De Heerlijkheid is het kwartaalblad van Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout

REDACTIE

Redactie/eindredactie

Marie-Louise van Bijnen, Jan Buiks, Paula Pols

Vormgeving

Paula Pols

Fotobewerking

Max Peper, Lotte Vossen

DRUK

Total Print, Oosterhout

Kopij en foto's voor De Heerlijkheid kunt u doorsturen naar het e-mailadres hkoosterhout.secr@gmail.com (de redactie bepaalt of kopij en foto's geplaatst worden). Overname van artikelen of foto's uit deze uitgave is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout.

Oosterhout honderd jaar geleden

In het begin van de vorige eeuw was er in Nederland veel schrijnende armoede. Liefdadigheidsorganisaties probeerden af en toe de nood te lenigen. Spreekwoordelijk bekend werd Het Liefdewerk Oud Papier van de Sint-Vincentiusvereniging in Oosterhout, opgericht in 1920. De vereniging had tussen 1922 en 1940 een gaarkeuken, waar van november tot Pasen dagelijks aan 60 tot 150 kinderen een gratis warme maaltijd werd

verstrekt. De zusters van het ziekenhuis maakten de maaltijden klaar. De kosten werden betaald uit de opbrengsten van oud papier, dat werd opgehaald, verzameld en verkocht. Soms gaven particulieren of bedrijven ook levensmiddelen om te verwerken. Brandhout kwam dikwijls van Simons Emballagefabrieken; dat spaarde weer kolen voor het fornuis uit.

Bron: Oosterhoutse Tijdmachine

De Heerlijkheid Oosterhout

HEEMKUNDEKRING De Heerlijkheid Oosterhout houdt zich bezig met de geschiedenis van Oosterhout en zijn kerkdorpen Den Hout, Dorst en Oosteind. De heemkundekring verzamelt en archiveert historisch materiaal in beeld, geschrift, video en audio, presenteert dit door middel van publicaties, en organiseert lezingen en tentoonstellingen.

Lidmaatschap

Interesse voor lokale geschiedenis? U bent van harte welkom. De contributie bedraagt 25 euro per jaar. Inwonende gezinsleden betalen 10 euro per jaar. De contributie dient te worden voldaan via de Rabobank, rekeningnummer NL71 RABO 0126 3462 24 t.n.v. Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout. Aan- /afmelden dient schriftelijk te gebeuren via e-mail hkoosterhout.pm@gmail.com (bij afmelding eindigt het lidmaatschap op 31 december van het lopende jaar).

Ledenblad

Per adres wordt één exemplaar van het kwartaalblad De Heerlijkheid bezorgd. Zowel personen als instellingen kunnen, zonder lidmaatschap, een abonnement nemen. De kosten hiervoor zijn 20 euro per jaar.

Bezoekadres

Het Trefpunt van de heemkundekring is te vinden in het Huis voor Erfgoed aan de Zandheuvel 51, 4901 HT Oosterhout. De ingang bevindt zich aan de Vincentiusstraat. Het Trefpunt is dinsdag en donderdag geopend van 9.00 tot 12.00 uur. Dinsdag is het vrije inloop en hebben bezoekers toegang tot onze digitale bestanden. Donderdag is het eveneens vrije inloop, maar ligt de nadruk meer op genealogie. Beide dagen zijn leden en niet-leden van harte welkom.

Als u historische documenten en andere bescheiden bezit over Oosterhout en zijn kerkdorpen, dan zouden wij die graag ter

beschikking krijgen om te archiveren of te digitaliseren, zodat deze voor iedereen toegankelijk worden en bewaard blijven voor het nageslacht.

Bestuur

Voorzitter:

Johan Benneker, tel. 0162 - 45 62 35, mob. 06 - 41 03 56 14

Secretaris a.i. en public relations:

Paula Pols, tel. 0161 - 41 65 27, mob. 06 - 15 56 31 07

Penningmeester en ledenadministratie:

Fred Willems, tel. 0162 - 74 23 54, mob. 06 - 40 76 58 28

Bestuursleden:

Marie-Louise van Bijnen

Simon Burggraaf

Ad van Groesen

Frans Timmermans (plv. voorzitter)

Adviseur:

Martin van Halderen

Ereleden

Piet van Beek, Jan Broeders †, Martin van Halderen, Cor Huijben †, Bert Rompa †

Advertenties

Zoals elke non-profitinstelling is ook onze vereniging volledig afhankelijk van subsidie, donatie, contributie en support van bedrijven en instellingen. Om de kosten van ons ledenblad te kunnen dekken, zijn wij zeer afhankelijk van advertenties. Als u achter ons werk staat en ons wil steunen, plaats dan een advertentie. Neem daarvoor contact met ons op via het volgende e-mailadres: hkoosterhout@gmail.com

www.hkoosterhout.nl

Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout

ROBBE

Financiële Raadgevers

Verzekeringen • Hypotheken • Belastingadvies

**Nu en in de
toekomst je financiën
goed geregeld?**

*Robbe helpt
je verder*